

373.31(082)

178 Міністерство освіти і науки України
Криворізький державний педагогічний університет
Кафедра педагогіки і психології

*ПРОБЛЕМИ ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ
ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ
НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ
РЕФОРМУВАННЯ ШКОЛИ*

**Збірник наукових та науково-методичних праць
викладачів кафедри педагогіки і психології
Криворізького державного педагогічного університету**

Випуск 3

*Присвячено 75-річчю
Криворізького державного
педагогічного університету*

**Кривий Ріг
2005**

САМОСТІЙНА РОБОТА УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТІСНО ЗОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ

Білоконна Н. І., Діденко О. А.

У статті розглядається сутність самостійної роботи, визначаються умови підвищення її ефективності на уроках української мови у контексті особистісно зорієнтованого навчання.

The article deals with the essence of independent work, defines the conditions to improve its effectiveness at the lessons of the Ukrainian language considering personality-oriented education.

Реалії сьогодення вимагають від учителів пошуку нових ефективних форм і прогресивних методів навчання, які були б адекватними новій парадигмі освіти. Одним із основних напрямків модернізації освіти в Україні є “всебічний розвиток індивідуальності дитини на основі виявлення її задатків, здібностей; формування в учнів уміння й бажання вчитися; виховання потреби і здатності до навчання упродовж всього життя” [7, с. 27].

Формування самостійного мислення, підготовка учнів до творчої діяльності можливе лише за такої організації навчально-виховного процесу в школі, який міг би забезпечити вияв максимальної активності, самостійності та ініціативності учнів. Видатний педагог К. Д. Ушинський стверджував, що учні оволодівають знаннями тільки завдяки прояву самостійності [8, с. 136].

Відомі вітчизняні та зарубіжні педагоги-дидакти (Б. П. Єсіпов, М. О. Данилов, В. Оконь, І. Я. Лернер, М. І. Махмутов, І. Ф. Оніщук та ін.), які досліджували проблему організації навчального процесу у школі, висловлюють думку про те, що саме самостійна робота є засобом організації наукового пізнання і може виступати одночасно і як об’єкт діяльності учня (навчальне завдання, яке необхідно виконати), і як форма

певного способу діяльності стосовно виконання відповідного навчального завдання з метою засвоєння нового знання чи осмислення й практичного закріплення вже набутих знань.

Сучасні науковці (Ю. К. Бабанський, Т. І. Шамова, С. У. Гончаренко, В. К. Буряк, О. Я. Савченко та ін.), шукаючи шляхи активізації навчальної діяльності школярів, особливу увагу звертають на організацію самостійної роботи.

Сутність самостійної роботи учнів на уроці полягає у тому, що вона “виконується без участі вчителя, але за його завданням в спеціально відведений для цього час”. Це – “діяльність учнів, спрямована на оволодіння навчальним матеріалом або його застосування” (С. І. Гончаренко, О. Я. Савченко). Вона має “зовнішню сторону, яка зумовлюється навчальними функціями вчителя, та внутрішню сторону, що обумовлена пізнавальними функціями учня” (В. К. Буряк). Як зазначають провідні учені-методисти (М. І. Пентилюк, С. О. Караман, Т. В. Коршун, Л. І. Мацько та ін.), самостійна робота учнів на уроках української мови буде можливою за таких умов: наявність у школярів необхідних теоретичних знань; сформованість практичних умінь щодо виконання конкретних завдань: чітка постановка вчителем завдання; перевірка виконаного завдання [1, с.31-32]. Систематична самостійна робота у шкільному курсі рідної мови дозволяє учням розвивати своє мовлення й мислення, інтелектуальні здібності, формувати потребу у самоосвіті. Проте сьогодні, коли освіта в Україні проголошена особистісно-орієнтованою, питання самостійної роботи школярів потребує оновлення.

Мета статті полягає у виявленні умов підвищення ефективності самостійної роботи учнів на уроках української мови у контексті особистісно зорієнтованого навчання.

Серед шкільних предметів уроки рідної мови посідають найважливіше місце, оскільки саме мова є засобом розвитку особистості, засобом пізнання навколишньої дійсності та комунікації.

Мова – це складне й багатогранне явище. Засвоєння рідної мови починається з перших років і триває упродовж усього життя людини.

Шкільний курс рідної мови єдиний з 1 по 11 клас. Це відображено у чинних державних програмах, які визначають систему основних знань з мови й умінь користуватися нею в усній і писемній формах та послідовність роботи над ними.

Навчання рідної мови у середній школі здійснюється протягом трьох етапів: початкового, основного, узагальнюючого (підсумкового). Кожний з них має свої особливості змісту і структури навчальних програм, однак усі три етапи пов'язані загальними навчальними й виховними цілями, спрямованими на формування мовної особистості.

Основною формою організації навчального процесу був і залишається урок, але в системі особистісно зорієнтованого навчання значно змінюється його функція, форма та мета. Учені-методисти наголошують, що “урок підпорядковується не повідомленню й перевірці знань, а виявленню досвіду учнів щодо виучуваного матеріалу” [4, с. 21-27]. За таких умов урок не є “знеособленим”, він стає особистісно значущим і сприяє активізації пізнавальної діяльності учнів та розвитку індивідуальних можливостей кожного школяра.

Найповніше заданим вимогам відповідає нетрадиційний урок.

Нетрадиційний урок, як зазначає Н. Є. Мойсеюк, це “імпровізоване навчальне заняття, що має нетрадиційну структуру” [6, с. 217-218]. Для цих уроків характерним є таке структурування змісту і форми, яке викликає в учнів інтерес до виучуваного матеріалу; забезпечує їм “почуття успіху”; сприяє їх оптимальному розвитку й вихованню; активізує стосунки у системах “вчитель – учень” та “учень – учень”.

Слід зазначити, що у початковій школі набули поширення урок-казка, урок-драматизація, урок-змагання, урок-гра. Вивчення української мови у старших класах допомагають здійснювати уроки-практикуми та уроки-семінари, на яких досить часто організовується самостійна робота учнів (індивідуальна в поєднанні з колективною). Проведенню цих уроків передують велика підготовча робота: вчитель готує питання і список рекомендованої літератури, проводить індивідуальні та групові консультації, добирає цікавий додатковий матеріал; учні – опрацьовують

літературу (конспектують матеріал, готують доповіді, пишуть реферати); самостійно роблять висновки; активно висловлюють власні думки на занятті [5, с. 205-206].

Практика свідчить, що на уроках української мови в середніх і старших класах виправдовує себе така форма навчання як робота в групах, коли учні самостійно досліджують теоретичний матеріал.

Так, наприклад, цікавою є низка нестандартних уроків з теми “Прислівник”, об’єднаних комунікативною лінією “Лицарі України”. У структуру кожного уроку вплетена самостійна робота в групах (5 – 7 чоловік): учням пропонувалося не лише засвоїти теоретичний мовний матеріал, але й довідатися про славетних українських діячів: Івана Сірка, Пилипа Орлика, Богдана Хмельницького, Петра Конашевича-Сагайдачного, Івана Мазепу та ін. Кожна група мала свого керівника, який отримував завдання від учителя і розподіляв їх поміж членів групи; він керував роботою товаришів, організовував обговорення й звітував про результати перед вчителем та експертами (з числа найкращих знавців рідної мови). Слід зазначити, що всі завдання пропонувалися за конкретним текстом про історичну особу:

II. Операційно-пізнавальний етап

1. Спостереження за мовними явищами.
2. Розповідь вчителя про П. Конашевича-Сагайдачного.
3. Підготовка учнів до роботи в групах. Пояснення завдань.
4. Самостійна робота учнів у групах

I група. Виписати з першого абзацу тексту прислівники способу дії, позначити суфікси та вказати прикметники, від яких вони утворені. Переказати текст про Сагайдачного, використовуючи прислівники способу дії.

II група. Виписати прислівники способу дії з другого абзацу тексту і пояснити написання **Н** чи **НН** у них. Зробити словотвірний розбір прислівника *самовіддано*. Скласти три речення про Сагайдачного з прислівниками *спросоння, несподівано, невизначено*.

III група. Виписати з третього і четвертого абзацу прислівники способу дії. Зробити синтаксичний розбір передостаннього речення. Скласти два речення про Сагайдачного, використовуючи прислівники із суфіксами **Н, НН**.

Під час виконання завдань учні вчать самостійно здобувати інформацію, яка сприяє міцному й свідомому засвоєнню мовного матеріалу; висловлювати й обґрунтовувати свої ідеї та пропозиції; вірити у власні сили; доброзичливо ставитися один до одного.

Отже, використання на різних етапах нетрадиційних уроків самостійної роботи, позитивно впливає на формування особистості кожного школяра. Вона значно підвищує рівень засвоєння мовного матеріалу та формує практичні вміння використовувати набуті знання в нових умовах.

Література:

1. Біляєв О., Мельничайко В., Пентиліук М. та ін. *Методика вивчення української мови в школі.* – К., 1987. – 186с.
2. Буряк В. К. *Самостоятельная работа учащихся.* – М., 1984. – 63с.
3. Гриценко О. *Особистісно зорієнтоване навчання на уроках української літератури // Укр. мова і література в школі.* – 2001. – № 3. – С.11 – 15.
4. Кравцова І. А. *Нетрадиційні уроки в початковій школі.* – Кривий Ріг, 2002. – 107 с.
5. *Методика навчання рідної мови в середніх навчальних закладах / За ред. М. І. Пентиліук.* – К., 2000. – 264с.
6. Мойсеюк Н. Є. *Педагогіка.* – К., 2000. – 645с.
7. *Реформа школи в Україні // Інформаційний збірник МО України.* – 2000. – № 19. – С. 27 – 31.
8. Ушинський К. Д. *Педагогические сочинения в 6-ти т.* – Т. 2. – М., 1990. – С. 136.